

Starý zákon a teologie: Interpretace Písma podle Waltera Moberlyho

Viktor Ber

Old Testament and Theology: Interpretation of Scripture According to Walter Moberly This article reviews the work of Walter Moberly as the prime illustration of the approach called „theological interpretation of Scripture“. First, Moberly himself and his key monographs are introduced. Next is presented the question of religious commitment in biblical interpretation along the lines of discussion between Moberly and Barton. After this, two chapters from Moberly's *The Theology of the Book of Genesis* are discussed to demonstrate the critical potential of this scholar's exegetical and theological work; one of these chapters is concerned with the interpretation of Genesis 12:1–3, the other one with Abraham as a proposed basis for the dialog between Christians, Jews and Muslims. The article closes with general evaluation of Moberly's work.

V jednom z minulých čísel časopisu *Teologické reflexe* představil Petr Sláma osobnost a dílo amerického teologa Waltera Brueggemanna, významného zástupce postmoderního proudu starozákonní biblistiky.¹ V tomto článku chceme uvést jiného badatele, jenž se také vyrovnává s moderním i s postmoderním kontextem četby Bible, ovšem poněkud jinak a s jinými výsledky ve srovnání s Brueggemannem.

Z Cambridge do Durhamu

Robert Walter Lambert Moberly se narodil 26. března 1952. Studoval humanitní vědy v Oxfordu (M.A. 1977) a teologii v Cambridge (M.A. a Ph.D.). Na Starý zákon se zaměřil v rámci postgraduálního doktorského studia na University of Cambridge. Svou disertaci vedenou profesorem G. I. Daviesem obhájil v roce 1981 a publikoval o dva roky později pod názvem *At the Mountain of God: Story and Theology in Exodus 32–34*.² Již v této práci

-
- 1 P. Sláma, O prorocké představivosti, rétorice a naději Waltera Brueggemanna, *Teologická reflexe*, 2015, roč. 21, č. 2.
 - 2 R. W. L. Moberly, *At the Mountain of God: Story and Theology in Exodus 32–34*. Sheffield: JSOT Press, 1983. Disertace byla obhájena pod názvem *Principle and Practice in the Study of Biblical Narrative: A Fresh Approach to Exodus 32–34*.

můžeme pozorovat některé hlavní charakteristiky Moberlyho přístupu k výkladu biblických textů. Těmi jsou zejména:

- rozpoznání limitů dosavadní historicky a diachronně orientované biblické kritiky, kterou však Moberly neodmítá paušálně a s níž se chce poctivě a kultivovaně vyrovnávat,
- přivítání novějších literárních přístupů při výkladu Bible,
- zájem o kanonický přístup a s tím související zájem o teologický význam biblických textů,
- postup od konkrétního biblického oddílu k širším hermeneutickým a teologickým otázkám, respektive otevírání teologických otázek nad interpretací konkrétních biblických textů.

Po ukončení studia působil Moberly čtyři roky v anglikánské církvi (Church of England), stal se ordinovaným diakonem v roce 1981 a ordinovaným knězem v roce 1982. Walter Moberly je výrazně spojen s Durhamskou univerzitou (Durham University) v severovýchodní Anglii. Od podzimu roku 1985 zde působí na katedře teologie a náboženství, od roku 2007 jako „profesor teologie a biblické interpretace“.

Starý zákon Starého zákona

Po publikování dizertace byla dalším Moberlyho knižním počinem monografie *The Old Testament of the Old Testament* vydaná v sérii „Overtures to Biblical Theology“ (řízené mimochodem právě Walterem Brueggemannem).³ Moberly se zde zabývá klasickou otázkou zjevení Božího jména *Jhwh*. Nespokojen s tradičním diachronním vysvětlením problému⁴ má za to, že označování Boha praotců jménem Hospodin (*Jhwh*) představuje

3 R. W. L. Moberly, *The Old Testament of the Old Testament: Patriarchal Narratives and Mosaic Yahwism*, Minneapolis, Minnesota: Fortress Press, 1992. Ve stejném roce vychází také Moberlyho „přůvodce“ pro Genesis 12–50 (*Genesis 12–50*, Sheffield: Sheffield Academic Press, 1992.), kde se objevují některé myšlenky a důrazy publikace *The Old Testament of the Old Testament*, zároveň již zde autor začíná obracet svou pozornost ke Genesis 22, klíčovému textu v některých jeho dalších publikacích.

4 Tj. různé zprávy ohledně původu jména *Jhwh* jsou přiřazeny různým literárním pramenům, typicky jahvista (J) v Gn 4,26, elohista (E) v Ex 3,13–15 a kněžský pramen (P) v Ex 6,3.

z narativního hlediska záměrnou anachronii – dle vyprávění Pentateuchu bylo totiž Boží jméno skutečně zjeveno až Mojžíšovi na Sínaji, ale o Bohu praotců je možno mluvit jako o Hospodinu (*Jhwh*) již v Genesis.⁵

Pro Moberlyho však tímto (jak sám přiznává) nikterak objevným poštěhem práce nekončí, nýbrž začíná. V následujících kapitolách se soustředí na vyprávění o praotcích v Genesis, přičemž pracuje s dobře známými rozpory u těchto postav (a jejich činů) vzhledem k normám jahvismu známého ze sínajských oddílů Pentateuchu.⁶

Na rozdíl od dosavadních spíše nábožensko-dějinných přístupů k řešení tohoto problému hledá Moberly vysvětlení teologické. Dochází k závěru, že tradice o praotcích představovaly pro mojžíšovský jahvismus biblických vypravěčů podobný problém s kontinuitou a diskontinuitou, jako představuje celý Starý zákon pro jeho křesťanské čtenáře – odtud pak název celé knihy odkazující k praoteckým vyprávěním jako ke „Starému zákonu Starého zákona“. Moberly má za to, že již v samotném Starém zákoně, právě při práci s „předmojžíšovskými“ tradicemi, operuje svého druhu „dispenzacionalistická hermeneutika“,⁷ v jejímž rámci se uplatňují modely zaslíbení a naplnění či typologický výklad. Na této vnitřní hermeneutice Starého zákona je pak dle Moberlyho možné založit teologicky relevantní model i pro postoj církve ke Starému zákonu. Z toho pak Moberlymu vyplývá i možnost číst Starý zákon teologicky přiznaně z křesťanské perspektivy jako křesťanské Písmo, avšak zároveň jako své Písmo z jiné doby, z jiné Boží ekonomie, a tedy nejen jako vlastní křesťanskou Bibli, ale také jako jiná, ne zcela přivlastnitelná, židovská Písma.

Abraham, Ježíš a kniha Genesis

Prohloubení zájmu o specificky křesťanskou interpretaci Starého zákona je patrné v Moberlyho publikaci *The Bible, Theology and Faith: A Study*

5 Moberly, *The Old Testament of the Old Testament*, 36n, 70n.

6 Jedná se například o podobnost praoteckého uctívání Boha s praktikami jejich sousedů v Kenaanu, jiná (či vágnější) etika, Bůh není popisován jako svatý (*q-d-š*) atd.; srov. Moberly, *The Old Testament of the Old Testament*, 85–104.

7 Moberly zde nemá na mysli dispenzacionalismus ve smyslu systémů z 19. století (zejména ve Spojených státech). Tento koncept však považuje za klasický a zavedený v rámci křesťanské teologie, proto by neměl být opomíjen; Moberly, *The Old Testament of the Old Testament*, 128, pozn. 35.

of *Abraham and Jesus* vydané v sérii Cambridge Studies in Christian Doctrine.⁸

V prvních dvou kapitolách se autor věnuje spíše otázkám hermeneutickým a obecně teologickým, kdy hlavní otázkou je mu místo Bible v křesťanské teologii a místo křesťanské teologie v biblických studiích. Klíčovým biblickým textem je pro Moberlyho vyprávění o setkání učedníků se vzkříšeným Kristem na jejich cestě do Emaus (L 24,13–35). Ježíš je zde Lukášem představen jako klíč k Písmům (tj. Starému zákonu) pro Ježíšovy učedníky. Moberlymu záleží opět na ustanovení a obhájení svébytné křesťanské hermeneutiky Starého zákona, kterou v následující podstatné části knihy aplikuje při výkladu Genesis 22. Tento klasický oddíl představuje coby klíčovou starozákonní pasáž artikulující důležité motivy starozákonního pochopení Boha (bázeň před Bohem, Boží zkouška, vidění Boha na hoře [rozuměj Sijón], motiv milovaného syna, požehnání a zaslíbení). Tato klíčová témata následně studuje v textech Nového zákona v souvislosti s postavou Ježíše Krista.

V roce 2009 se Moberly vrací ke knize Genesis v rámci série věnované teologii jednotlivých starozákonních knih. Moberly zde přispěl titulem *The Theology of the Book of Genesis*.⁹ Vychází z uznání důležité pozice filologického, historického a deskriptivního studia biblických textů. Pokud však jde o teologii daného textu či dané biblické knihy (zde Genesis), toto historicko-filologicko-deskriptivní studium dle Moberlyho nedostačuje: „Genesis není jedním ze starověkých spisů, jako například Epos o Gilgamešovi, nýbrž představuje součást závazného Písma církve a synagogy...“¹⁰

V tomto ohledu Moberly navazuje na kanonický přístup B. S. Childse.¹¹ Zdůrazňuje přitom svébytnost křesťanské, židovské a případně jiné, na-

8 R. W. L. Moberly, *The Bible, Theology, and Faith: A Study of Abraham and Jesus*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2000.

9 R. W. L. Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2009. Pouze ve dvou z celkových dvanácti kapitol této knihy se autor vrací k tématům traktovaným ve svých předchozích knihách (tj. kapitola 7 o hermeneutice praoteckých příběhů v Genesis 12–50 a kapitola 10 o Genesis 22).

10 Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 6.

11 Vzpětí Moberly (s. 7) skutečně cituje Childsovo „krédo“: „Nepřístupuji k Starému zákonu, abych se poučil o Bohu někoho jiného, nýbrž o Bohu, kterého vyznáváme, o Bohu, jenž se dal poznat Izraeli, Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi...“ Citace (u Moberlyho uvedena v plnějším znění) z B. S. Childs, *Old Testament Theology in a Canonical Context*, London: SCM Press, 1985, 28–29.

příklad čistě kriticky-akademické, četby – jejich východiska jsou v zásadě odlišná, a proto z principu nepovedou ke stejným výsledkům; žádoucí je ovšem jejich dialog. Kromě klasické křesťanské tradice, židovské četby Bible a moderních kritických přístupů je dalším partnerem v rozhovoru postmoderní četba Písma, zejména kritika ideologie.

Zde Moberly zaujímá kriticky otevřený postoj. Ač většinou dospívá k odlišným závěrům, vítá ideologicko-kritický či dekonstruující pohled hlavně tam, kde pomáhá upozornit na teologické či etické aspekty daného biblického textu. Moberly tak například vysoce hodnotí Reginu M. Schwartzovou, jež se mu stává hlavní partnerkou při výkladu Genesis 4. Její interpretaci oceňuje za natolik teologicky relevantní, že vedle ní „konvenčnější výklady příběhu o Kainovi a Ábelovi vyznívají poněkud krotce“.¹²

Proroci v Bibli a Teologie Starého zákona

Mezi dvě výše uvedené publikace z let 2000 a 2009 se vešla ještě Moberlyho další knižní studie, tentokrát zaměřená na klasický problém rozlišování v otázce proroctví, *Prophecy and Discernment*.¹³ Moberly nejprve definuje pojem proroctví s ohledem na biblickou tradici (staro- i novozákonní) jako „lidskou řeč v zastoupení Boha“ („human speech on God's behalf“).¹⁴ Nárokují-li si však lidská řeč Božskou autoritu, objevuje se okamžitě potřeba rozlišovat mezi skutečně Bohem iniciovaným mluvením a mluvením falešným – klasická biblická místa jsou zde 1Te 2,13; Ex 7,1; Dt 5,22–33, zejména však 1J 4,1. Moberly považuje téma rozlišování mezi pravým a nepravým proroctvím v moderní teologicky orientované biblistice za poměrně zanedbané, bez přílišného zájmu o propojení staro- a novozákonních aspektů této otázky spolu navzájem a s následnou křesťanskou teologickou tradicí.

Moderní biblistika a teologie buď nemá valnou důvěru v biblická kritéria k odlišení pravého a nepravého proroctví (Crenshaw), nebo při pokusu o pozitivnější přístup k tomuto problému jej vysvětluje jako otázku

12 Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 92. Srov. R. M. Schwartz, *The Curse of Cain: The Violent Legacy of Monotheism*, Chicago, Illinois: University of Chicago Press, 1997, 3–4, 82–83.

13 R. W. L. Moberly, *Prophecy and Discernment*, Cambridge, UK; New York: Cambridge University Press, 2006.

14 Moberly, *Prophecy and Discernment*, 1n, 4nn.

vhodného a flexibilního načasování daného slova u pravého proroctví (Buber, Overholt, Sanders, Brueggemann). Posledně jmenované Moberly považuje za sice chvályhodnou snahu, nicméně míjející se s prioritami příslušných biblických textů.¹⁵ V dalších kapitolách Moberly nabízí interpretaci vybraných klíčových pasáží, věren své metodě sleduje téma v kontextu celého křesťanského Písma a nevyhýbá se ani otázkám ohledně rozlišování pravého a falešného proroctví v prostředí současné církve.¹⁶

Svou zatím poslední knihu *Old Testament Theology*¹⁷ představuje Moberly v předmluvě jako pokračování a doplnění předchozí *Teologie knihy Genesis*. Postupuje podobnou metodou, totiž rozehráním „dialektiky mezi starověkým textem a současnými otázkami [...] v křesťanském referenčním rámci, který si je však vědom referenčních rámců jiných“.¹⁸ Autor knihu otevírá výkladem oddílu *Šema* (Dt 6,4–9), přičemž teologicky reflektuje vztah lásky mezi lidem a Bohem a téma Boží jednosti a jedinečnosti. Svým mimořádným významem v židovské tradici pak text představuje zajímavou hermeneutickou, teologickou i praktickou výzvu pro křesťanské čtenáře. Také další téma, vyvolení, je traktováno převážně nad texty Deuteronomia; teologii vyvolení přitom autor podrobuje kritickým otázkám – ty se týkají případného instrumentálního či účelového pojetí vyvolení, spravedlnosti či nespravedlnosti vyvolení a souvislosti násilí a vyvolení. V dalších kapitolách se autor zabývá tradicí o „nebeském chlebu“ (Ex 16), otázkou Boží proměnlivosti (Jr 18), nad knihou Jonáš uvažuje o Božím milosrdenství. Předkládá pokus o křesťanskou rekontextualizaci knihy Izajáš, zkoumá napětí mezi výhledem víry a zakoušenou realitou (Ž 44 a 89) a hledáním moudrosti v pojetí knihy Jób.

15 Moberly, *Prophecy and Discernment*, 14–19.

16 Pozoruhodné jsou zejména případové studie předložené v samotném závěru knihy, například zamyšlení nad souvislostí etického konání a prorockého slova v případě cizoložného proroka (?) Martina L. Kinga (s. 239–242).

17 R. W. L. Moberly, *Old Testament Theology: Reading the Hebrew Bible as Christian Scripture*, Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 2013.

18 Moberly, *Old Testament Theology*, 8.

K Moberlyho teologické interpretaci Písma

Po tomto představení Moberlyho hlavních knižních publikací je zcela na místě kriticky vyhodnotit konkrétní výsledky jeho teologické interpretace a vyrovnat se s tímto přístupem k výkladu Písma v obecnější rovině.

Povaha biblické kritiky a teologická četba Bible

Přístup teologicky angažované četby Bible si vzal za cíl své kritiky oxfordský starozákoník John Barton ve studii *The Nature of Biblical Criticism*. Vztahu biblické kritiky a náboženské víry se věnuje zejména v poslední kapitole.¹⁹ Kamenem úrazu je podle Bartona speciální „teologická hermeneutika“, již požadoval zejména Brevard Childs a nyní i jeho následovníci. Z nich si vybírá Christophera Seitze, Francise Watsona a právě Waltera Moberlyho.

Barton uznává, že konkrétně u Moberlyho a Seitze nejde o principiální odmítnutí kritického postoje při četbě Písma; biblická kritika má své místo při vymezení se vůči nekritické četbě a směrem k zjevně nesprávným či manipulativním výkladům. Dle těchto autorů, jak jim Barton rozumí, by se však skutečná biblická interpretace měla posunout dál za oblast biblické kritiky, k vyznávající a angažované četbě propojené s křesťanskou vírou.²⁰ Podle Bartona je však Seitzův a Moberlyho přístup s kritickou četbou Písma kompatibilní pouze zdánlivě, neboť tito biblisté považují specificky křesťanskou četbu Bible za cestu k jejímu pravému a pravdivému („true“) významu. Takový přístup však dle Bartona z biblické interpretace vylučuje pluralitu výkladů a nárokuje si normativitu, čímž se dostává do konfliktu s Bartonem zastávanou pozicí zcela otevřené biblické kritiky.²¹

Moberly se s Bartonovou kritikou teologické biblické interpretace vyrovnává v článku výmluvně nazvaném dle příslušné kapitoly v Bartonově knize.²² Moberly zejména upozorňuje na nutnost v rámci teologické interpretace rozlišovat, stejně jako v rámci jiných přístupů, mezi dobrými a špatnými příklady. Mezi posledně jmenované řadí požadavek Wayne

19 J. Barton, *The Nature of Biblical Criticism*, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox, 2007, 137–186, kapitola „Biblical Criticism and Religious Belief“.

20 Barton, *The Nature of Biblical Criticism*, 146.

21 Barton, *The Nature of Biblical Criticism*, 147.

22 R. W. L. Moberly, *Biblical Criticism and Religious Belief*, *Journal of Theological Interpretation*, 2008, roč. 2, č. 1, 71–100.

Grudema číst vyprávění o původu hříchu v Genesis 3 výslovně, nutně a přímočaře jako skutečné dějiny.²³ Dle Moberlyho je ale Grudemova *Systematická teologie* „ vynikajícím příkladem toho, čemu se Childs a jiní teologičtí čtenáři pokoušejí uniknout“.²⁴

Moberly se dále podivuje, že ačkoli Barton kritizuje program teologické četby Písma, necituje žádné konkrétní teologické interpretace z pera samotného Moberlyho jako příklad neblahého vlivu teologické hermeneutiky na výklad daného biblického textu. Ve skutečnosti se Barton ve své dřívější recenzi Moberlyho knihy vyjadřuje poměrně vstřícně pokud jde o konkrétní předložené interpretace biblických textů.²⁵ Je tedy zcela na místě se ptát, jak to činí Moberly, odkud Barton vlastně ví, že teologická interpretace Písma vede k četbě povrchní či bezvýhradně se poddávající ustálenému dogmatickému čtení – proč Moberlyho exegetická a interpretační práce není shledána povrchně dogmatickou, je-li od samého počátku vedena pochybnou církevní hermeneutikou?²⁶

Moberly sám celý program teologické interpretace Písma nevnímá jako snahu o „posunutí hodinových ručiček“ zpět k tématům nastoleným v biblistice v 18. a 19. století – zde Moberly ochotně uznává vítězství biblické kritiky.²⁷ Vlastními a novými tématy teologické interpretace Písma, která v druhé části této studie Moberly nastoluje, jsou totiž otázky typu:

23 Moberly, *Biblical Criticism and Religious Belief*, 79n. Odkazuje zde na: W. A. Grudem, *Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine*, Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1994, 493.

24 Moberly, *Biblical Criticism and Religious Belief*, 80.

25 Moberly zde odkazuje na Bartonovu recenzi jeho knihy z roku 2000: J. Barton, *The Bible, Theology, and Faith: A Study of Abraham and Jesus*, Cambridge Studies in Christian Doctrine, Cambridge: Cambridge University Press, 2000, by R. W. L. Moberly, *Biblical Interpretation*, 2002, roč. 10, č. 1, 89–91. Je pozoruhodné, že ve velmi podobném duchu se nese i recenze tohoto Moberlyho titulu od Waltera Brueggemanna; srov. W. Brueggemann, *The Bible, Theology, and Faith: A Study of Abraham and Jesus* by R. W. L. Moberly, *Theology Today*, 2001, roč. 58, č. 2, 257–258.

26 Moberly, *Biblical Criticism and Religious Belief*, 81nn. Moberly připomíná svou dřívější studii z roku 2002, v níž sám kritizoval některé příklady křesťanské teologické interpretace Starého zákona; šlo kupříkladu o christologický výklad Ag 2,7 a to nejen v 19. století (E. B. Pusey); v překladu stejného místa dle NIV vidí též příklad podlehnutí svodu povrchní christologické četby Starého zákona; viz R. W. L. Moberly, *How May We Speak of God? A Reconsideration of the Nature of Biblical Theology*, *Tyndale Bulletin*, 2002, roč. 53, č. 2, srov. zejména 179–184.

27 Moberly, *Biblical Criticism and Religious Belief*, 82.

Proč vlastně mluvíme o Bibli jako o jednom celku? Má mít Bible privilegované postavení a je takové postavení kompatibilní s biblickou kritikou bez jakýchkoli náboženských předporozumění? Může studium Bible nárokovat zvláštní postavení v rámci současné univerzity? Zatemňuje teologické dogma skutečně principiálně výklad Písma?

Moberly se k některým těmto tezím dostává znovu v pozdějším příspěvku, v němž se vyrovnává s klasickým axiomem o „čtení Bible jako kterékoli jiné knihy“.²⁸ Uznává přínos onoho pravidla na rovněž filologické a při zkoumání literárních žánrů včetně jejich dobové podmíněnosti.²⁹ Zároveň však upozorňuje na některé nedůslednosti při uplatňování uvedeného principu a na jistou schizofrenii, kterou jeho zastánci vykazují.³⁰ V průběhu článku směřuje ke své hlavní tezi, dle níž je tento axiom překonaný – jeho uplatňování mohlo mít smysl v Evropě a v Americe v 19. století, kdy stál v opozici vůči dominantnímu postavení církve jako vykladače Písma. V nynějším pluralitním kontextu nelze předpokládat, že by specificky křesťanská teologická interpretace mohla (i kdyby snad chtěla) jiné výklady Bible omezovat či potlačovat. Naopak přitom nedává smysl, aby mezi mnohými přiznaně angažovanými přístupy k četbě Bible chyběl hlas angažovaný teologicky a vyznavačsky.³¹

Kritický potenciál Moberlyho teologické četby

Moberly při různých příležitostech demonstroval, že v jeho pojetí teologická interpretace Bible není pouze potvrzování předem daných postojů a názorů na význam daného textu. V tomto ohledu je ilustrativní komplex otázek související s interpretací postavy Abrahama ve vyprávění Genesis. V osmé kapitole své *Teologie knihy Genesis* Moberly představuje text o Abrahamově povolání (Gn 12,1–3). V Novém zákoně je zaslíbení požehnaní pro Abrahama v Gn 12,1–3 vyloženo apoštolem Pavlem (Ga 3,6–9) ve

28 Srov. R. W. L. Moberly, „Interpret the Bible Like Any Other Book“? Requiem for an Axiom, in: *Journal of Theological Interpretation*, 2010, roč. 4, č. 1.

29 Moberly, „Interpret the Bible Like Any Other Book“?, 94n.

30 Příkladem nedůslednosti je zřejmě neochota mnoha zastánců tohoto axiomu chápat Boha Bible jako „kterékoli jiné božstvo“ (s. 96). Pojem „schizofrenie“ zde Moberly neuzívá s úmyslem osočit své případné oponenty; cituje totiž z rozhovoru s Frankem Moorem Crossem z roku 2004, kde tímto výrazem samotný F. M. Cross označil svou pozici mezi akademickým zkoumáním Bible a jejím osobním náboženským přijetím (s. 97nn).

31 Moberly, „Interpret the Bible Like Any Other Book“?, 105–110.

smyslu „evangelia pro všechny národy“.³² Moberly si dále všímá moderních výkladů (zejména u G. von Rada, C. Westermanna, B. S. Childse, C. J. H. Wrighta), které v duchu listu Galatským představují „žehnání národů“ v Gn 12,3 jako nasměrování Starého zákona k univerzální perspektivě. „Všechny národy“ mohou být požehnány (překládáno pasivně) skrze Abrahama, jenž se tak stává zdrojem budoucího požehnání, či snad dokonce spásy.

Moberly nabízí alternativní četbu této pasáže, dle níž nemusí jít o budoucí požehnání národů díky Abrahamovi, nýbrž o ustanovení obrazu Abrahama jako modelového příkladu požehnání. Národy tak nejsou „požehnány“, nýbrž „žehnají se“ připomenutím Abrahama. Moberly pak v příslušné kapitole nechce primárně dokázat nesprávnost Pavlova čtení Genesis v listu Galatským, ani nemá za zcela pomýlenou interpretaci Abrahamova požehnání u citovaných moderních křesťanských teologů. Spíše upozorňuje na kontextuální podmíněnost jejich výkladu, ukazuje možnost křesťanské teologické kontextualizace nejen „pavlovského“ a jiného spásně-dějinného čtení, nýbrž i jím navrženého alternativního výkladu. Tento výklad pak může navíc otevírat nové možnosti dialogu s židovskou exegezí Genesis 12,1–3.

Jedenáctá kapitola knihy je nazvaná „Abraham a ‚abrahamovská náboženství““. Jedná se o kritické vyrovnání s požadavkem na tzv. „abrahamovskou ekumenu“, jak jej rozpracoval Karl-Josef Kuschel ve své knize *Spor o Abrahama*.³³ Kuschel se snaží Abrahama představit jako postavu přesahující všechny tři zmíněné tradice, Abraham je větší než každá z nich jednotlivě, není ani žid, ani křesťan, ani muslim, je prostě „přítel Boha“. Moberly kritizuje Kuschelovo liberálně-křesťanské porozumění Abrahamovi, které je navíc vydáváno za všeobecně sdílené ve třech uvedených náboženských tradicích. Moberly považuje za nepřesnou Kuschelovu polarizaci postojů v této otázce na exkluzivistické nekritické pojetí víry (vůči jemuž se Kuschel vymezuje) na jedné straně a na absolutní

32 Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 142.

33 K.-J. Kuschel, *Spor o Abrahama: co židy, křesťany a muslimy rozděluje a co je spojuje*, Praha: Vyšehrad, 1997. Moberly pochopitelně odkazuje k anglickému vydání publikace vydané původně německy pod názvem *Streit um Abraham*; srov. K.-J. Kuschel, *Abraham: A Symbol of Hope for Jews, Christians, and Muslims*, London: SCM Press, 1995.

inkluzivismus (jež se Kuschel jeví zastávat) na straně druhé; dle Moberlyho jsou možné i umírněné středové přístupy.³⁴

Dále Moberly s odkazem na Jona D. Levensona podrobně rozvádí svou kritiku Kuschelovy abrahamovské ekumeny.³⁵ V rámci samotného judaismu totiž existuje více pohledů na Abrahama, včetně třeba pojetí u Rašiho (Abraham jako žid zachovávající všechny kategorie židovského práva) a u Rašbama (Abraham jako předsínajský „spravedlivý“ v obecně lidském slova smyslu). Moberly souhlasně uvádí názor, že jakési „neutrální“ pojetí Abrahama není možné – Abraham je příliš silnou součástí každé z těchto tradic, v každé z nich je zároveň svébytně interpretován; výraz „abrahamovský“ prostě není neutrální popis, nýbrž poměrně sugestivní kategorie v rámci dané náboženské tradice. Moberly v závěru této kapitoly vyjadřuje přesvědčení, že není nutno vyloučit postavu Abrahama a abrahamovské tradice z mezináboženského dialogu – odmítá spíše zplošťující a jednostranné čtení této postavy a požaduje její přesnější a hlubší pochopení v rámci daného náboženství.

Shrnutí a otevřené otázky

Walter Moberly představuje v současné době přesvědčivé a kritické navázání na kanonický přístup Brevarda S. Childse. Návaznost spočívá zejména v argumentaci pro možnost číst Starý zákon „jako křesťanské Písmo“. Tímto „jako“ odkazuje Moberly na hermeneutické aspekty takové četby. Texty Starého zákona nejsou Starým zákonem samy o sobě, stávají se jimi na základě rozhodnutí vykladače je tímto způsobem číst. Tím se biblický vykladač výslovně přihlašuje k určité tradici četby, k určitému typu důvěry.

Moberly vnímá svůj přístup jako sociologicky podmíněný – v situaci, kdy církev již není hegemonem, nýbrž více či méně významnou menšinou, je na místě hledat způsob, jakým interpretace Bible bude příznaně teologicky angažovaná. Pro Moberlyho tato angažovanost nemá vést k odložení kritického myšlení. Důležitou součástí jeho přístupu je neustálé tázání se, jak může křesťanský teolog číst Písmo sice ze své křesťanské pozice, přitom však „odpovědně“.³⁶

³⁴ Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 209.

³⁵ Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 210–216.

Teoretickým i praktickým řešením je četba vědomě křesťanská, přitom však sebekriticky zaměřená a cíleně vyhledávající rozhovor s jinými přístupy k danému textu a jeho výkladu. Moberly nikde neříká, že teologická předporozumění nemohou mít neblahý vliv na výklad Bible – tento vliv není ale negativní principiálně, vždy a všude při teologicky angažované četbě Bible. Rozhodně Moberly považuje za smysluplné usilovat o takovou četbu Bible, která teologii slouží všestranně, nikoli pouze vyvracením každé tradiční teologické výpovědi. Moberly sám pak vede kritický rozhovor právě s jinými křesťanskými orientovanými přístupy, přičemž mezi nástroje takového rozhovoru patří nejčastěji literární a gramatická analýza daného textu, hledání intertextuálních a tematických souvislostí v bezprostředním literárním kontextu či hledání širších souvislostí napříč biblickým kánonem.

Nad Moberlyho dílem přirozeně vyvstávají důležité otázky i v tom případě, kdy na výše nastíněný přístup k výkladu Bible hledíme se sympatií. Můžeme se tak ptát po limitech metody teologické interpretace.

Pokud jde o provedení, snese Moberlyho práce s biblickými texty ta nejpřísnější měřítko. Problematická je místy určitá předběžnost a snad i nevyhraněnost, jako například při výkladu Gn 12,1 v souvislosti s křesťanským sionismem. Moberlyho kritické připomínky na adresu nereflektovaného (nebo pouze nedostatečně reflektujícího) používání tohoto textu s odkazem k modernímu státu Izrael jsou zcela na místě. Moberly si je vědom předběžnosti svého pojednání, přesto však je možno říct, že téma opouští příliš rychle a ke skutečným a zásadním otázkám křesťanského vztahování se k modernímu státu Izrael se vlastně nedostává – ač se jedná o téma aktuální, kontroverzní a důležité.³⁷

Moberly typicky pracuje s napětím mezi konkrétním biblickým textem a mezi klasickými či aktuálními teologickými otázkami. Výslovně odmítá nábožencko-dějinné a jiné podobné syntézy „náboženství Starého zákona“

36 „Odpovědnost“ teologické interpretace se zdá být pro Moberlyho program klíčové slovo. Vyskytuje se v první větě Moberlyho prezentace na webu Durhamské univerzity: „The overall concern in my scholarly work is the responsible understanding and use of the Bible in the life, thought, and spirituality of Christian faith today.“ <https://www.dur.ac.uk/theology.religion/staff/profile/?id=671> (10. 12. 2016) Nežádka se objevuje v podobném kontextu i v Moberlyho publikacích, výslovně pak v článku *Biblical Hermeneutics and Ecclesial Responsibility*. S. E. Porter, M. R. Malcolm (ed.), *The Future of Biblical Interpretation: Responsible Plurality in Biblical Hermeneutics*, Downers Grove, Illinois: IVP, 2013.

37 Srov. Moberly, *The Theology of the Book of Genesis*, 162–178.

jako v podstatě antikvární.³⁸ Kromě zajímavých zpracování dílčích témat (problematika praoteckých vyprávění v rámci Písma, biblická teologie proctví) mají některé Moberlyho práce rovněž ambici předložit syntetičtější a ucelenější pohled buď na vybranou starozákonní knihu, nebo na celý Starý zákon. Jeho knihy skutečně nabízejí svého druhu celkový vhled do teologie Genesis či celého Starého zákona. Platí však také postřehy některých recenzentů, že například ve své Teologii knihy Genesis předkládá pohled na tuto knihu poněkud nevyvážený.³⁹ A Moberly sám si je vědom, že pro jeho Teologii Starého zákona by bylo možné vybrat jiné texty a jiná témata.⁴⁰

Některých tradičních otázek disciplíny se Moberly dotýká pouze na relativně praktické rovině, bez zařazení do širších souvislostí – třeba typicky komplikovaný vztah dějin, narativity a teologické reflexe. Můžeme též uvažovat o tom, jak by teologická interpretace biblických textů mohla postupovat směrem k ještě větší a hlubší provázanosti napříč zvolenými kapitolami.

V každém případě jsou dosavadní Moberlyho práce stimulující, představují ukázkou mistrovské interpretace Starého zákona v kontextu křesťanské Bible, nevyhýbají se rozhovoru s jinými pohledy a náboženskými tradicemi a rozhodně neposkytují předem odhadnutelné závěry. Bude zajímavé sledovat další směřování nejen tohoto durhamského biblisty, ale i celého hnutí teologické interpretace Písma.

Mgr. Viktor Ber, Th.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

vber@tf.jcu.cz

38 Tento způsob praktikování starozákonní teologie kritizuje na příkladu H. P. Preusse, viz Moberly, *How May We Speak of God?*, 185–191.

39 Gordon Wenham upozorňuje na malý rozsah věnovaný textům z Genesis 12–15 v Moberlyho *Teologii knihy Genesis*, zejména na zcela okrajový prostor věnovaný postavě Jákoba; G. J. Wenham, *The Theology of the Book of Genesis*. By R. W. L. Moberly, *Journal of Theological Studies*, 2011, roč. 62, č. 1, 261–264.

40 Moberly tak činí v Epilogu své poslední knihy; srov. *Old Testament Theology*, 279.